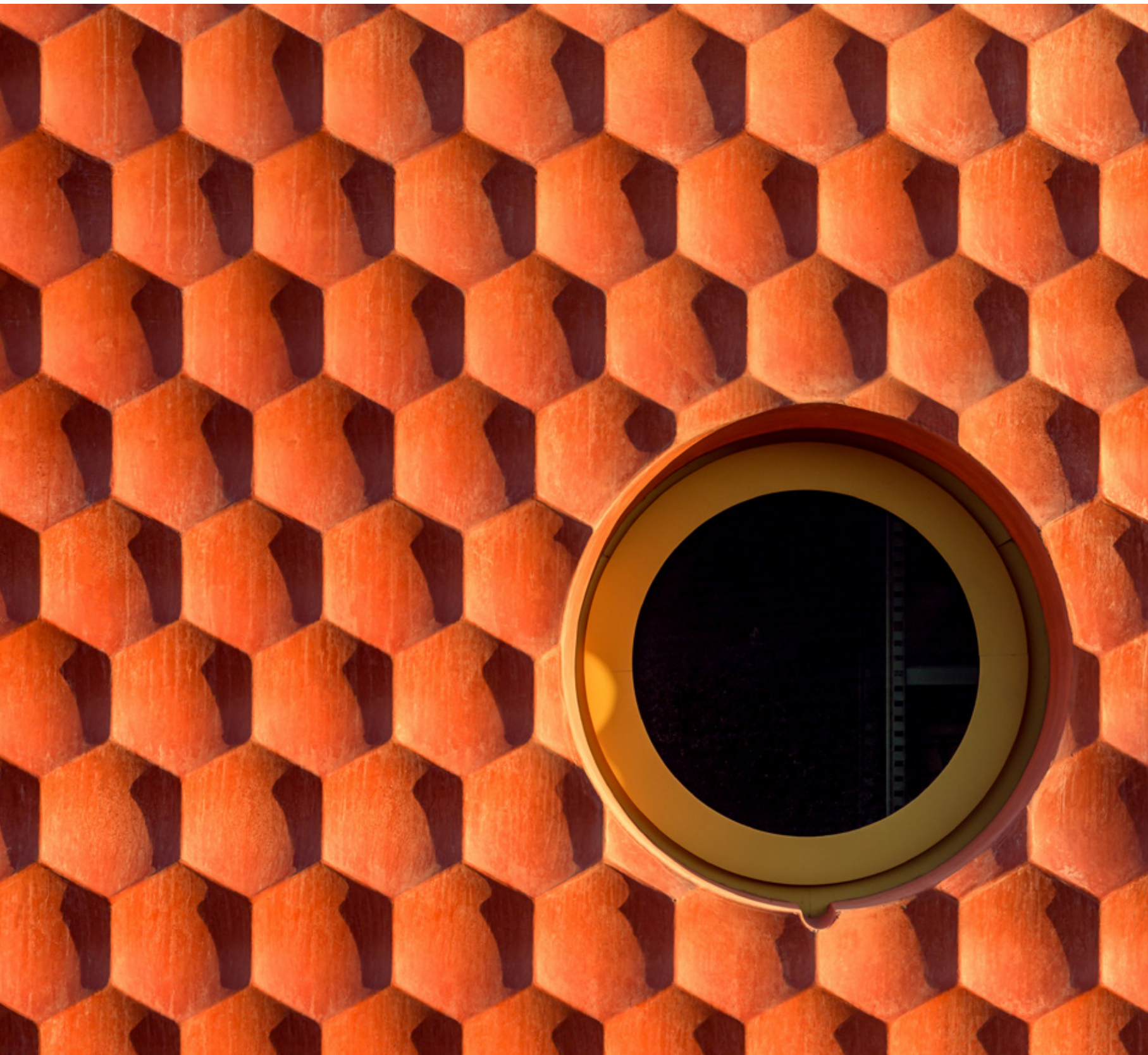

ARCHITECTUUR

LOKAAAL

VOORJAAR 2018 | #91

Wethoudersmanifestatie
'Grensverleggers.
Wonen, werken, leven,
met zorg en energie'

Het geluk
van Schagen

Kansen voor goede
omgevingskwaliteit

ARCHITECTUUR LOKAAL

Handreikingen voor opdrachtgeverschap verschijnt regelmatig.

Architectuur Lokaal
Tussen de Bogen 18
1013 JB Amsterdam
020 530 40 00
info@arch-lokaal.nl
www.arch-lokaal.nl
www.ontwerpwedstrijden.nl
@ArchLokaal

REDACTIE

Eindredactie: Cilly Jansen
Redactie & productie: Margot de Jager

VORMGEVING

C03 grafisch ontwerpers, Woltera Niemeijer

ISSN 1385-0482

DONATIES

Architectuur Lokaal is een culturele ANBI. Heeft u belang bij ons werk ten behoeve van een gezonde bouwcultuur, of vindt u ons werk belangrijk? Maak dan gebruik van de extra belastingvoordelen voor donateurs. Kijk voor meer informatie op <https://arch-lokaal.nl/donatie/eenmalig-geven>.

Alle uitgaven van het tijdschrift, vanaf 1993, zijn te vinden op <https://arch-lokaal.nl/publicaties/tijdschrift>.

Deze Handreikingen voor opdrachtgeverschap zijn uitgegeven in het kader van de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp.

Foto omslag: Detail van de gevel van IKC Zeven Zeeën, Amsterdam Noord
Ontwerp: MOKE architecten | Foto THIJS WOLZAK

Onbegrensde mogelijkheden

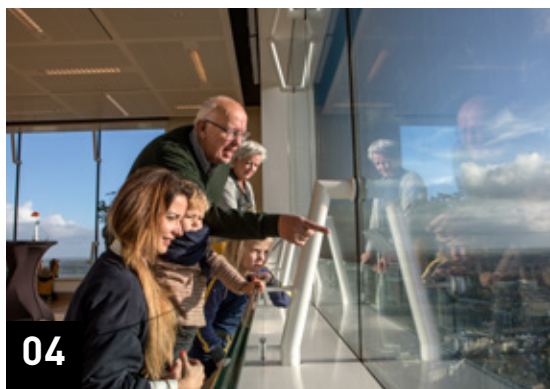

25 jaar geleden ging *Architectuur Lokaal* idealistisch van start met als doel, bij te dragen aan een betekenisvolle woon- en leefomgeving, via professionalisering van gemeentelijk opdrachtgeverschap en lokaal architectuurbeleid. We maakten 90 uitgaven van onze gelijknamige kwartaalkrant *Architectuur Lokaal* waarin talloze bestuurders, ontwerpers, instellingen, ondernemers, particulieren en anderen uit het hele land hun ervaringen met opdrachtgeverschap en ontwerp deelden. Zo werd twee decennia opdrachtgeverschap in de Nederlandse gemeenten vastgelegd. Vier jaar geleden moesten we de uitgave van het tijdschrift

beëindigen; papier was uit, en dat gold ook voor bijdragen van het rijk aan culturele instellingen waardoor dergelijke initiatieven mogelijk waren. Hoewel we sindsdien allerlei instellingen op ons werkterrein zagen verdwijnen, heeft *Architectuur Lokaal* de grenzen niet minder idealistisch kunnen verleggen naar initiatieven voor en ondersteuning van opdrachtgevers, nu ook buiten Nederland, met wie we op zoek gingen naar nieuwe vragen, ontwikkelingen, ontwerpers en anderen om te komen tot mogelijke nieuwe oplossingen. De opgaven van vandaag en morgen, zoals vraagstukken van wonen, zorg en energie, zijn echter te ingewikkeld, te multidisciplinair en te veelzijdig geworden om solitair aan te pakken. Voortdurende kennisopbouw over inhoud en aanpak van het opdrachtgeverschap is permanent nodig, maar het doorgaan op bekende wegen blijkt telkens een valkuil. De vraag is dan, wie de weg wijst op onbekend terrein. Uit onze praktijk blijkt steeds weer dat er dagelijks handreikingen worden gemaakt waarmee we verder kunnen komen, zonder dat de betrokkenen zich daarvan bewust zijn. Daarom hebben we in dit jaar van de raadsverkiezingen besloten om die 'verborgen' handreikingen boven tafel te krijgen en er voor te zorgen dat ze weer breed worden gedeeld. Dat doen we niet alleen digitaal, maar voor wie dat graag wil ook op weer op papier - en dit jaar bovendien *live*, bij de manifestatie die we samen met tal van partners, vierjaarlijks organiseren voor nieuwe gemeentebestuurders. Die vindt op 29 november plaats in Villa Jongerius in Utrecht, onder de noemer *Grensverleggers*. We hopen de nieuwe bestuurders en hun entourage van kennis te voorzien, inspiratie te bieden en praktische handvatten te bieden. Dat de mogelijkheden onbegrensd zijn blijkt vier jaar na de uitgave van *Architectuur Lokaal* nummer 90, uit deze 91^e editie van ons tijdschrift, die alvast (niet) expliciet gaat over grenzen, grenzen trekken, grenzen definiëren en grenzen slechten: de tijdgeest is ernaar om grenzen ter discussie te stellen. In dit nummer doet Frans Soeterbroek dat als het gaat om de grenzen van participatie en pleit Stef Bogaerds voor het overschrijden van grenzen om, door beeldingskracht, innovatieve oplossingen te vinden. De gemeente Schagen zoekt de grenzen van het geluk, terwijl in de fusiegemeente Meierijstad de grenzen verdwenen lijken te zijn, terwijl de identiteit van de fusierende gemeenten behouden bleef. Een indruk van de grenzen die in het publieke opdrachtgeverschap werden verlegd, bieden we via onze Wethoudersenquête 2014-2018. Daaruit komt een aantal verschuivingen ten opzichte van de vorige beleidsperiode(n) naar voren. Wat in de afgelopen decennia nooit veranderde is het advies van wethouders aan hun opvolgers. Dat luidt elke vier jaar: "Volhouden en doorgaan!".

Cilly Jansen,
directeur Architectuur Lokaal

Inhoudsopgave

04 Leeuwarden-Fryslân 2018, Culturele hoofdstad van Europa

Vanaf de Achmeatoren heb je een prachtig uitzicht over Leeuwarden en omgeving

06 Volhouden en doorgaan

Resultaten van de enquête onder wethouders *Beleid en uitvoering van gemeentelijk opdrachtgeverschap 2013 - 2018*

08 **Wethoudersmanifestatie Grensverleggers. Wonen, werken, leven, met zorg en energie** is de zevende editie van de landelijke manifestatie voor en over (publiek) opdrachtgeverschap en ontwerp, die Architectuur Lokaal traditiegetrouw vierjaarlijks organiseert in het jaar van de gemeenteraadsverkiezingen.

10 Van klein naar groot

Hoe kan een fusieproces van verschillende gemeenten in goede banen worden geleid? In deze aflevering de totstandkoming van de fusiegemeente Meierijstad | VINCENT KOMPIER

12 En de winnaar is

Wat gebeurde er verder na de bekendmaking van de winnende plannen voor de ontwerpprijsvraag WHO CARES? Worden de plannen gerealiseerd? | RUTGER OOLBEKKINK

14 En ik dan?

Column over de vrijblijvendheid van het woord participatie | FRANS SOETERBROEK

15 PEPTALK

Dagboek van een jonge ontwerper | STEF BOGAERDS

16 Van groot naar klein

De gemeente Schagen neemt geluk als leidraad voor haar omgevingsvisie. Worden bewoners hier gelukkiger van? Een interview met Jan Steven van Dijk, wethouder Financiën en Geluk | VINCENT KOMPIER

18 Welke kansen biedt de Omgevingswet voor goede omgevingskwaliteit?

Over de noodzaak van ontwerp- en realisatieprocessen waarin ontwerpers en ruimtelijke specialisten samenwerken met lokale partijen | JOSÉ VAN CAMPEN

20 De Woonvraag - dilemma's in de woningbouw

Hoe kunnen individuele en collectieve voorkeuren wat betreft verduurzamen en verdichten in de woningbouw met elkaar worden verzoend? Deze vraag stelde Yorich Meefout aan Hugo Priemus

22 Zero zero plus

Hoe kijken betrokkenen terug op het innovatieve ontwerpproces voor De Egyptische Poort in Bladel | BERNY VAN DE DONK

24 Cross-Over

Ruimtelijke opgaven geïnspireerd door een andere discipline of vice versa. De Snelwegkaart als metroplattegrond | SEBAS VAN DEN BRINK

FOTO LUKAS KEMPER

De Abe Bonnema Experience

Tot het einde van het jaar is de Panoramazaal op de bovenste verdieping van de Achmeatoren in Leeuwarden elke zaterdag van half elf tot drie uur geopend voor het publiek. De Achmeatoren is 114,6 meter hoog en heeft 26 verdiepingen. Hiermee is de toren het hoogste gebouw van Leeuwarden. Vanaf de Panoramazaal is er een prachtig uitzicht over Leeuwarden en omgeving. In deze zaal is ook een expositie te zien van het werk van de Friese architect Abe Bonnema.

INFORMATIE

De Abe Bonnema Experience is een samenwerkingsproject van de ir. Abe Bonnema Stichting en Achmea in het kader van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa 2018. De toren is in 2002 gebouwd in opdracht van Achmea Vastgoed en ontworpen door de architecten Abe Bonnema en Jan van der Leij van Bonnema Architecten uit Hardegarijp.
www.abe2018.nl

Volhouden en

Beleid en uitvoering gemeentelijk

Vlak voordat de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018 in 335 van de 380 Nederlandse gemeenten werden gehouden, maakte Architectuur Lokaal traditiegetrouw de balans op van vier jaar gemeentelijk opdrachtgeverschap. Dit doen we al jarenlang, samen met de wethouders die Ruimtelijke Ontwikkeling in hun portefeuille hebben of nauw met hen samenwerken.

Dit jaar namen 117 wethouders deel aan het onderzoek. De vragen gingen over de afgelopen raadsperiode, over de instrumenten die de wethouders inzetten om het beleid uit te voeren en over ruimtelijke kwaliteit. Voordat aan de wethouders werd gevraagd om terug te kijken op de afgelopen jaren, vroegen we hen om vooruit te kijken naar de belangrijkste opgaven voor de toekomst.

De resultaten moeten worden gezien in een context van toenemende complexiteit (of, positiever geformuleerd: veelzijdigheid) van het bouwproces. Dat is van invloed op de verantwoordelijkheid van de gemeenten bij ruimtelijke opgaven. Om goed in te kunnen spelen op de veranderende (markt)omstandigheden zoeken alle betrokkenen naar nieuwe samenwerkingsverbanden tussen ontwerpers, opdrachtgevers, gebruikers en andere belanghebbenden. Hoe is het de wethouders vergaan de afgelopen vier jaar? Welke ruimtelijke thema's speelden een rol? Op welk projecten zijn ze het meest trots? Waar gaan ze zich de komende vier jaar voor inzetten en wat willen ze hun opvolger meegeven?

Een kwart van de wethouders had achteraf gezien meer willen weten over regelgeving (26%) en een vijfde had meer willen weten over ruimtelijk beleid en financiën. Deze 'top drie' is dezelfde als in 2014. Meer dan in 2014 (toen een kwart, nu een derde) had nergens meer over willen weten.

De wethouders noemden uiteenlopende onderwerpen waarover ze meer hadden willen discussiëren; daarbij werden de ontwikkeling van het buitengebied en de invoering van de omgevingswet het meest genoemd.

Op de projecten waar zij met trots op terugkijken noemden de wethouders eveneens projecten in het kader van de ontwikkeling van buitengebied, en daarnaast woningbouw en scholen.

Er is een aantal verschuivingen ten opzichte van de vorige beleidsperiode(n) te zien in de resultaten van de enquête. Wat telkenmale niet verandert: het advies aan de opvolgers. Dat luidt elke vier jaar: "Volhouden en doorgaan!".

De enquête is een initiatief van Architectuur Lokaal in het kader van de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp en wordt ondersteund door het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie.

Het onderzoek werd uitgevoerd door Tim de Beer, Milou Gutter, Hester Bähler van Kantar Public (voorheen TNS NIPO), in opdracht van Architectuur Lokaal. De resultaten zijn in april 2018 gepubliceerd in het onderzoeksrapport **Beleid en uitvoering gemeentelijk opdrachtgeverschap 2014-2018**

doorgaan

opdrachtgeverschap 2014-2018

CONCLUSIE WETHOUDERSENQUÊTE 2014-2018

- 1** De 'regio' is met stip de belangrijkste gesprekspartner (90% tamelijk tot zeer vaak in 2018 tegen 77% in 2014). Een groeiend aantal bestuurders kreeg daarnaast te maken met particuliere initiatieven (31% in 2018 tegen 19% in 2014).
- 2** Er wordt meer belang gehecht aan de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp (ARO). Van alle uitvoeringpartners van de ARO zijn alleen Architectuur Lokaal, TU Delft en Atelier Rijksbouwmeester bekend bij lokale bestuurders.
- 3** Ruimtelijk kwaliteitsbeleid is niet langer meetbaar in de resultaten van deze enquête.
- 4** Als er al een verschuiving plaatsvindt naar integrale benadering van de opgaven, multidisciplinaire teams en vakverbreding, dan is dat in de uitvoering van ruimtelijk beleid nog niet zichtbaar. 80% van de wethouders geeft aan dat alleen de afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling bij de uitvoering van beleid betrokken is.
- 5** Belemmeringen bij wet- en regelgeving, bezwaarprocedures en financiering zijn gehalveerd. Toegenomen zijn de problemen die wethouders ervaren bij de afstemming met andere partijen, in het bijzonder met belanghebbenden en andere gemeenten.
- 6** Instrumenten om tot ruimtelijke kwaliteit te komen worden vooral geassocieerd met de kwaliteit van het proces. Als meest gebruikte instrumenten voor het realiseren van ruimtelijke kwaliteit noemen bestuurders manieren om tot draagvlak te komen; inzet van ontwerp wordt niet meer genoemd.
- 7** Woningbouw is de belangrijkste opgave voor de toekomst. Duurzaamheid en klimaatbestendig bouwen zijn duidelijk belangrijker geworden.
- 8** Wethouders zijn het meest trots op projecten in het buitengebied, woningbouw en scholen. Zij vinden dat er meer discussie gevoerd moet worden over de Omgevingswet en het buitengebied.
- 9** Het belangrijkste advies van de wethouders aan hun opvolgers: formuleer een visie, luister, streef naar kwaliteit, betrek inwoners en ga vooral door. Met name deze laatste aanbeveling, volhouden en doorgaan, wordt in de enquêtes door de jaren heen telkens weer gedaan aan nieuwe bestuurders.

GRENS VERLEGGERS

WONEN, WERKEN, LEVEN MET ZORG EN ENERGIE

29.11.2018

Wethoudersmanifestatie 'Grensverleggers. Wonen, werken,

Ook dit verkiezingsjaar organiseert Architectuur Lokaal traditiegetrouw een landelijke manifestatie voor de nieuwe lokale bestuurscolleges. De wethouders zullen hun werk moeten doen in een multidisciplinaire context en over de grenzen van hun portefeuilles heen moeten kijken. Er zijn immers geen eenduidige oplossingen voor complexe maatschappelijke opgaven. Burgers zijn op verschillende manieren betrokken bij ruimtelijke processen waar ze onderdeel van zijn en treden ook steeds vaker op als initiatiefnemers. Architecten en opdrachtgevers werken steeds meer in teams met mensen uit geheel andere vakgebieden. Woningcorporaties betrekken de publieke ruimte of collectieve binnenruimten steeds vaker bij de informele woonruimte. Overal worden grenzen opgerekt - of juist bewust naar binnen bijgesteld. Maar hoe dan ook: innovatie en ontwikkeling zit in het verleggen van grenzen. De landelijke manifestatie **Grensverleggers. Wonen, werken, leven, met zorg en energie** op donderdag 29 november 2018 helpt de nieuwe gemeentebesturen op weg.

In samenwerking met Atelier Rijksbouwmeester, Atelier X (ARO), College van Rijksadviseurs, Het Nieuwe Instituut, Het O-Team, IABR, Instituut voor Bouwrecht, Ministerie van BZK, Ministerie van OCW, NederLandBovenWater, Rijksbouwmeester, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Steunpunt Architectuuropdrachten & Ontwerpwedstrijden, Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, Nationaal Renovatie Platform

Leven, met zorg en energie'

Culturele waarden

Grensvernuwing is een ander woord voor specialisatie. Er is nieuwe waardering voor echte kennis, historische verbanden en de complexiteit der dingen, als tegenhanger van fake news en de waan van de dag. Nu de crisis grotendeels voorbij is, is er weer lef om verder te kijken, meer te ambiëren en visies te formuleren. De economie trekt aan en culturele waarden worden in toenemende mate gemist na jaren van hardvochtige excelbestanden. Er is ruimte voor reflectie en waardevermeerdering in immateriële zin, ook in termen van opdrachtgeverschap. De enige valkuil is het niet bijstellen van grenzen: gewoon doorgaan met hoe we het altijd deden, de status quo handhaven.

Samenwerking

De manifestatie *Grensverleggers. Wonen, werken, leven, met zorg en energie*, die Architectuur Lokaal op **donderdag 29 november 2018** in **Villa Jongerius, Utrecht** organiseert voor de nieuwe lokale bestuurscolleges, laat op allerlei manieren voorbeelden zien van grensverlegging, grensverruiming en grensvernuwing. Er komen vele mensen aan het woord die hier even zovele antwoorden op hebben, reflectie op bieden en inspirerende projecten hebben opgezet. Architectuur Lokaal programmeert de manifestatie onder meer op basis van de enquête *Beleid en uitvoering van gemeentelijk opdrachtgeverschap 2014-2018*, die in samenwerking met Kantar Public (vh. TNS NIPO) onder wethouders is gehouden aan het einde van de afgelopen raadsperiode (zie pagina 6 - 7). Het programma wordt verder samengesteld in een brede samenwerking met tal van niet-belanghebbende partijen. ←

INFORMATIE

Grensverleggers. Wonen, werken, leven met energie en zorg is de zevende editie van de landelijke manifestatie voor en over (publiek) opdrachtgeverschap en ontwerp, die Architectuur Lokaal traditiegetrouw vierjaarlijks organiseert in het jaar van de gemeenteraadsverkiezingen. Bestuurders, ontwerpers, kennisinstellingen, ambtenaren, ontwikkelaars en corporaties uit de voorhoede deelden hun innovatieve ideeën met collega wethouders, raadsleden, gedeputeerden, dijkgraven en alle anderen die betrokken zijn bij opdrachtgeverschap en ontwerp in Nederland.

Eerdere edities waren *Hitte in de delta* (2014), *Bouwen op ambitie* (2010), *BOOST - Impuls voor publiek opdrachtgeverschap* (2006), *Oost West Thuis Best* (2004), *ORG* (1996) en *Niet Grijs!* (1994).

Informatie over locatie, programma en aanmelding via: <https://arch-lokaal.nl/vooraankondiging-wethoudersmanifestatie-grensverleggers-wonen-werken-leven-zorg-en-energie>

Wethouder Marijke Wilms-Wils | FOTO GEMEENTE MEIERIJSTAD

Meierijstad: fuseren met behoud van eigen identiteit

‘Belgen zijn te aardig om eerlijk te zijn, Nederlanders te eerlijk om aardig te zijn’. Met deze uitspraak heeft een fusiespecialist van een groot organisatiebureau ooit het moeizame fusieproces tussen de supermarktketens Albert Heijn uit Nederland en Delhaize uit België gekarakteriseerd. Een fusie is ingewikkeld. Naast de juridische en organisatorische rompslomp sneeuwt bij een fusieproces het cultuuraspect vaak onder. Willen partijen eigenlijk wel met elkaar samen verder? Hoe gedwongen is een fusie? Wat is eigenlijk de reden om samen te gaan? Geld? Slagkracht? Of zijn er minder prozaïsche redenen om samen te gaan werken? Wat gebeurt er met de identiteit van een stad of dorp als er met andere gemeente(n) gefuseerd wordt? VINCENT KOMPIER

De angst voor een mislukte fusie is niet ongegrond. Het verleden laat zien dat als niet alle aspecten aan de orde komen, de kans op een succesvolle fusie minimaal is. Daar zijn in het bedrijfsleven talrijke voorbeelden van. Hoe gaat zo iets in zijn werk bij een fusie tussen gemeenten? Blijven de individuele identiteiten overeind na samenvoeging? Is daar extra aandacht voor bij het fusieproces? En welke ruimtelijke effecten heeft het volhouden in de eigen identiteit op de ontwikkeling van een nieuwe gemeente? De Brabantse gemeente Meierijstad is erin geslaagd om het fusieproces met behoud van identiteit uit te voeren.

‘De Brabantse gemeente Meierijstad is erin geslaagd om het fusieproces met behoud van identiteit uit te voeren.’

Op 2 januari 2017 was de nieuwe gemeente Meierijstad een feit. Meierijstad bestond vanaf dat moment als nieuwe fusiegemeente uit de grotere plaatsen Veghel, Schijndel, Sint-Oedenrode. Alle drie plaatsen hebben meer dan tienduizend inwoners, maar ook een dorp als Olland met rond de duizend inwoners hoorde ineens bij de grote

nieuwe gemeente Meierijstad, met een totaal van bijna 80.000 inwoners. ‘Vanaf dag één heeft de fusie geen invloed gehad op de identiteit van de dorpen. Niet een gemeentebestuur maar de inwoners zelf bepalen de identiteit van hun dorp of kern. Meierijstad kent dertien kernen met ieder hun eigen identiteit, daar verandert een fusie niets in. Identiteit wordt gevormd door bijvoorbeeld de cultuur, het verenigingsleven en het vrijwilligerswerk.’ Marijke Wilms-Wils, gemeentesecretaris van Meierijstad is er duidelijk over.

De uitwerking van de vraag hoe de dienstverlening voor burgers op een hoger niveau te krijgen, speelde bij de fusie een grote rol. Het centraal stellen van de burger was fundamenteel van de fusie. ‘Doordat je een grotere organisatie vormt zijn er minder eenmansposten, is er ruimte voor specialisme en kun je taken in eigen huis uitvoeren en hoef je ze niet te beleggen in een samenwerkingsverband. Daardoor heb je meer invloed op deze taken. Om de korte afstand tot die grotere organisatie en het bestuur te behouden, werken we met vier buurtadviseurs. Die zijn aangesteld om contact tussen de burgers van de verschillende plaatsen van Meierijstad enerzijds en de organisatie anderzijds te onderhouden. Elke wethouder heeft daarbij een dorp of stad ‘geadopteerd’, waarmee het nauwe contact tussen burger en bestuur wordt versterkt. ‘Sommige bewoners van de kleine

De oude industriële mengvoederfabriek in Veghel wordt stap voor stap omgevormd naar een cultuurfabriek | FOTO'S CHV NOORDKADE

kernen in Meierijstad vinden dat sinds de fusie het bestuur zelfs veel dichter bij de burger is komen te staan. Dat compliment ontvangen we regelmatig,' aldus Wilms-Wils. 'Onze ondernemers hebben een vast aanspreekpunt doordat we werken met bedrijfscontact-functionarissen. Zo hebben de ondernemers één ingang voor diverse onderwerpen.'

Natuurlijk ben je niet meteen één gemeente. Om het karakter van de nieuw gevormde gemeente te versterken en te zorgen voor verbinding en een 'Meierijstadgevoel', kunnen initiatiefnemers een beroep doen op een subsidieregeling. Daarmee stimuleert de gemeente activiteiten op de schaal van de nieuwe gemeente. De samengevoegde steden en dorpen hebben als vanouds elk hun identiteit, maar de nieuwe gemeente als zodanig nog niet. Aan de andere kant ziet Wilms-Wils dat bijvoorbeeld de verschillende bedrijfsverenigingen nu al vanzelf fuseren tot organisaties die gemeente breed gaan opereren. Zij zien de voordelen van een grotere gemeente voor hun werkzaamheden en passen hun organisatievorm daarop aan.

De nieuw gevormde gemeente heeft met de CHV Noordkade (CHV staat voor Coöperatieve handelsvereniging) in Veghel een beeldbepalend industrieel monument binnen de gemeentegrenzen van formaat. De oude industriële mengvoederfabriek wordt stap voor stap omgevormd naar een cultuurfabriek met de nadruk op kunst,

cultuur en *food*. Veel culturele instellingen vinden hier nu hun thuis. Daarnaast heeft Meierijstad ook in de andere twee grote kernen een podiumaccommodatie, en er zijn ook andere voorzieningen in de verschillende kernen en dorpen. Deze voorzieningen zijn niet in iedere kern gelijk, maar passen binnen de schaal van kern of dorp.

'Het centraal stellen van de burger was het fundament van de fusie.'

Als belangrijke tip geeft Wilms-Wils mee, dat het van belang is bij een fusie een helder doel voor ogen te hebben. In het geval van Meierijstad was het doel de dienstverlening aan burgers op een hoger niveau krijgen. Zijn er ook tips te geven waar andere (fusie) gemeenten aandacht aan zouden moeten schenken, die in Meierijstad wat zijn ondergesneeuwd? Jazeker. 'Je start een fusieproces met het idee dat de dienstregeling er niet onder mag lijden,' aldus Wilms-Wils. Maar direct na de fusie loopt in de praktijk nog lang niet alles meteen op rolletjes, het gaat wat stroever dan gedacht. 'Beter vooraf communiceren geeft een reëler verwachting,' is de tip van Wilms-Wils. Van blijvend belang vindt zij wat het bestuur uitstraalt, als het om fuseren gaat. 'Ons bestuur was daar duidelijk over: de burger staat centraal, daar doen wij het uiteindelijk voor.' ←

INFORMATIE

In de rubriek **Van klein naar groot** volgen we een recent samengevoegde gemeente. Schijndel, Sint-Oedenrode en Veghel zijn zowel ambtelijk als bestuurlijk gefuseerd in 2017. Onder de gemeente Meierijstad vallen de dorpen Boerdonk, Boskant, Eerde, Erp, Keldonk, Mariaheide, Nijnsel, Olland, Schijndel, Sint-Oedenrode, Veghel, Wijbosch en Zijtaart en 54 buurtschappen.

In december 2013 besloten de colleges van B en W van de gemeenten Schijndel, Sint-Oedenrode en Veghel om te

onderzoeken of herindeling een mogelijkheid was om samen te gaan werken. Doel was om zowel ambtelijk als bestuurlijk te fuseren. In november 2014 konden inwoners kiezen uit drie nieuwe namen voor de toekomstige gemeente: Koevering, Meierijstad en Land van Rode.

De meeste stemmen gingen naar Meierijstad. In april 2015 werd het herindelingsvoorstel aan de minister van Binnenlandse Zaken Ronald Plasterk gestuurd, die in augustus van dat jaar

positief reageerde op het voorstel. Ook de Raad van State en de Tweede Kamer waren positief. In maart 2016 stemde de Eerste Kamer in met het wetsvoorstel en werd de herindelingswet getekend door Koning Willem Alexander. In november 2016 werd de nieuwe gemeenteraad gekozen. Op 31 december 2016 traden de gemeenteraadsleden af. Op 2 januari 2017 vond de eerste bijeenkomst van de gemeenteraad plaats waar de raadsleden van de nieuwe gemeente Meierijstad worden geïnstalleerd.

Wonen en zorg met verbeelding en ontwerpkracht

WHO CARES, de prijsvraag over nieuwe vormen van wonen, zorg en ondersteuning in de Nederlandse woonwijken

Bekijk de foto: trotse teams van winnaars, runner ups, eervolle vermeldingen en stralende juryleden. Gemaakt tijdens de bekendmaking van prijsvraag WHO CARES op 26 oktober 2017. Juryvoorzitter, initiatiefnemer Rijksbouwmeester Floris Alkemade en enkele anderen spraken tijdens deze bekendmaking over een beweging die was ingezet door de prijsvraag. 'WHO CARES is afgesloten, maar gaat nu pas beginnen.' Een prijsvraag met doel om de maatschappelijke opgave te agenderen en aan te zetten tot daadwerkelijke realisatie, kan nu eenmaal niet eindigen met een feestelijke huldiging van winnaars. Daar is het onderwerp te belangrijk voor. Wat gebeurde er na het winnen? RUTGER OOLBEKKINK

Het voornemen: agenderen en uitvoeren

Voor de prijsvraag WHO CARES waren ambitieuze doelstellingen gedefinieerd. Zoals het agenderen van het toekomstbestendig maken van het wonen en de publieke ruimte in de wijken, het stimuleren van innovatie en ontwerpkracht en cross sectorale samenwerking, het actief delen van inzichten en stimuleren van lokale netwerken. Dit alles om met de uitkomsten verder te gaan en aanzetten te geven tot feitelijke realisatie van de winnende voorstellen. De vier deelnemende gemeenten Rotterdam, Almere, Groningen en Sittard-Geleen Zuid, die ook uitschrijver waren van de tweede ronde van de prijsvraag, benadrukten meermaals dat ze de ambitie hebben om uitvoering van de winnende voorstellen mogelijk te maken. Met een zekere slag om de arm, dat wel. Want soms ligt de uitvoering niet (alleen) op het bord van een gemeente. Bovendien was het op voorhand onduidelijk wat voor soort oplossingen en wat voor kwaliteit er zou worden ingediend. Maar sommige gemeenten zijn glashelder over hun ambitie: 'De schop moet zo snel mogelijk de grond in,' aldus wethouder Tjeerd Herrema van Almere. Een spannend experiment dus.

Het resultaat van de prijsvraag

174 teams zonden een visie in, twintig teams werden geselecteerd om deze visie in een tweede ronde uit te werken tot een haalbaar plan. Uit de twintig teams selecteerde de jury uiteindelijk de teams die hierboven op de foto staan - vijf winnaars, drie runner-ups en twee eervolle vermeldingen. Bewust zette de jury hiermee 50 procent van de deelnemers aan de tweede ronde in de schijnwerpers. De prijsvraag leverde zeer diverse plannen op, die eerder met elkaar dan afzonderlijk antwoord gaven op de complexe opgave. Om de impact te vergroten werden niet alleen de winnaars, maar alle twintig teams onder de aandacht gebracht via een magazine en een rondreizende tentoonstelling. Voor de gemeenten gold dat de aandacht uitging naar de winnende vijf teams. Vijf, omdat de jury besloot voor Almere twee

inzendingen ex aequo aan te wijzen als winnaar. De initiatiefnemers van de prijsvraag waren er bij de uitreiking duidelijk over, ze zullen er over waken dat de plannen gerealiseerd worden.

De praktijk is weerbarstiger

Vier maanden na de prijsuitreiking blijkt dat de stap naar realisatie weerbarstig is en minder snel gaat dan menigeen had gehoopt. En dat is voorstelbaar. Krap twee weken voor de prijsuitreiking wisten de gemeenten welke inzending de jury als winnaar bekend zou maken. Ideeën die zonder uitzondering niet zomaar in bestaande structuren te passen zijn, maar gemeenten juist uitdagen om het over een andere boeg te gooien. In de praktijk blijkt dat er andere belangen spelen, dat er grondposities voor de bedachte locaties in bezit zijn van partijen die niet echt mee willen bewegen of dat het project intern wordt overdragen aan collega's die het prijsvraagtraject niet hebben meegemaakt. Wonen en zorg zijn organisatorisch uit elkaar gegroeid bij veel gemeenten, daar lopen de winnende teams in de praktijk tegenaan. Waar inzendingen zijn gebaseerd op een integrale benadering, waarbij er intensief tussen domeinen moet worden

'De echte voorbeeldwerking en verandering van een prijsvraag als WHO CARES komt bij de vertaling in concrete projecten, waar de echte hobbels in de uitvoering worden geslecht'

samengewerkt, merken de teams in de praktijk dat op die manier werken nog niet overal gemeengoed is. Ook de manier van ondersteuning verschilt per gemeente. In Almere is de begeleiding van de beide winnaars ondergebracht bij het Woningbouwatelier, een initiatief van de gemeente Almere, het ministerie van BZK en het Rijksvastgoedbedrijf. Door de resultaten van de prijsvraag onder te brengen bij een lopend programma waarin teams praktisch kunnen worden ondersteund, wordt de slagingskans op uitvoering vergroot.

Trotse teams van winnaars, runner ups, eervolle vermeldingen en stralende juryleden, bij de bekendmaking van het resultaat van de prijsvraag
 FOTO'S RUFUS DE VRIES

Community of practice

In maart 2018 stuurden de initiatiefnemers van WHO CARES een briefadvies^[1] aan de ministers van VWS en BZK. Daarin deden zij, naast een korte samenvatting van de opbrengst een aanbeveling om een *Community of Practice* op te richten. Doel hiervan is versnellen van de uitvoering van plannen die uit de prijsvraag voortkomen en het vergroten van de impact door nieuwe projecten te stimuleren. Een soort doorbraakteams dus, die zorgen voor praktische ondersteuning, het verbinden van netwerken en het uitwisselen van praktijkervaring waardoor initiatieven sneller van de grond komen. De samenwerking met andere partijen is daarbij essentieel. Zo schreef het Stimuleringsfonds voor Creatieve Industrie in april 2018 een Open Oproep *Designing a Community of Care* uit, die gaat over de transitie van zorg in de wijk. Een oproep in het verlengde van WHO CARES die er toe kan leiden dat al ontwikkelde ideeën een extra impuls kunnen krijgen. Ook het Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg is een belangrijke partner. De ministeries van VSW en BZK nemen de opbrengsten van de prijsvraag heel serieus. Naast een toezegging om deze *Community of Practice* financieel te ondersteunen, gaan de directeuren generaal van de twee ministeries samen met de Rijksbouwmeester op werkbezoek bij de vier gemeenten. Op de wethoudersmanifestatie *Grensverleggers* van Architectuur Lokaal op 29 november krijgen de gemeenten een podium om ook andere gemeenten te inspireren hun voorbeeld te volgen.

Het begint pas bij het winnen van een prijsvraag

Bij een prijsvraag als WHO CARES vormen de ideeën een bron van inspiratie en het 'buiten gebaande paden' denken. Maar de echte voorbeeldwerking en verandering komt bij de vertaling in concrete projecten, waar de echte hobbels in de uitvoering worden geslecht. Een goede borging van de resultaten op voorhand is van essentieel belang. Die ervaring wordt nu toegepast bij de derde, door de Rijksbouwmeester geïnitieerde prijsvraag *Brood en Spelen*. Hier

worden in een eerste ronde zestien inzendingen gekozen. In de tweede ronde worden de teams actief begeleid bij de uitwerking. Parallel aan de prijsvraag wordt een leertraject georganiseerd, om er voor te zorgen dat de resultaten van de prijsvraag van betekenis zijn voor en bijdragen aan de lange termijntransitie van het platteland. Een plan van impact dus. Daar kun je niet vroeg genoeg mee beginnen.

'De ministeries van VSW en BZK nemen de opbrengsten van de prijsvraag heel serieus'

INFORMATIE

[1] Dit briefadvies is te vinden via: www.raadvsv.nl/uploads/docs/WHO_CARES_briefadvies_8_maart_2018.pdf

In de rubriek **En de winnaar is...** belichten we het verloop en de weg naar realisatie na afsluiting van een ontwerprijvraag. **Rutger Oolbekkink** is adviseur bij Inbo en projectleider voor de prijsvragen WHO CARES en Brood en Spelen van de Rijksbouwmeester. Voor meer informatie zie: www.prijsvraagwhocares.nl, www.prijsvraagbroodenspielen.nl

WHO CARES is een initiatief van de Rijksbouwmeester in samenwerking met de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving, het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Stichting Humanitas, de gemeenten Almere, Groningen, Rotterdam, gemeente Sittard-Geleen en de provincie Limburg. De prijsvragen WHO CARES en Brood en Spelen zijn uitgeschreven volgens KOMPAS Light prijsvragen van Architectuur Lokaal, dat de beide procedures begeleidt en optreedt als secretaris van de jury.

FOTO'S GRONDWATEROPPEIL.NL

Weg met het P-woord

FRANS SOETERBROEK

Vaak word ik gevraagd om iets te vertellen of te adviseren over participatie. Even zo vaak fantaseer ik erover hoe fijn het zou zijn, als dit P-woord nooit zou zijn bedacht of in de strijd tegen leeg jargon niet meer zou worden gebruikt. Dan zouden we veel preciezer moeten praten over de zaken die onder dit containerbegrip schuilgaan en er echt toe doen.

Om te beginnen het mobiliseren van collectieve intelligentie, waarbij de kennis die wij als betrokken burgers en experts samen hebben, bij elkaar wordt gebracht en om wordt gezet in beleid en plannen. Denk aan fenomenen als stadslabs, burgerjury's, buurttafels en stadsgesprekken.

'Laten we afrekenen met vrijblijvende participatie waar we hoofdpijn van krijgen'

Daar tegenover staat het organiseren van maatschappelijk macht tegenover overheid, instituties en markt. Ik hoor het wethouders wel eens verkondigen 'we moeten durven onze eigen tegenmacht te organiseren'. Dan komen we in de wereld van buurtrechten, 'luizen in de pels van de macht' en onvermoeibare actiegroepen die weten wanneer ze aan de bel moeten trekken bij de ombudsman, de rechter of de Raad van State.

En dan is er nog dat mooie motto van wijlen burgemeester van der Laan 'zorg goed voor de stad en voor elkaar'. Een paraplu waar uiteenlopende initiatieven als de speeltuinvereniging, de mantelzorg, de vreedzame wijk, de buurthuiskamer, vluchtelingenwerk en de voedseltuin onder kunnen schuilen. En waarbij we trots kunnen melden dat Nederland wereldkampioen vrijwilligerswerk is.

Op het oog is de winst van het weghalen van het P-woord dat we zicht krijgen op drie fenomenen die allen hun eigen logica kennen en moeilijk zijn te verenigen. Maar schijn bedriegt. Participatie doet er vooral toe, wanneer deze drie ambities samenkomen en elkaar versterken. Twee recente voorbeelden. Bewoners in Rotterdam regelen zelf het grondwaterpeil onder hun huis om paalrot te voorkomen en bottom-up en licht anarchistisch vinden ze het waterschap opnieuw uit. In Utrecht hebben bewonersgroepen een alternatief gemaakt voor het verkeercirculatieplan van de wethouder en de gemeenteraad heeft unaniem de wethouder opgedragen dit over te nemen. In beide situaties komen het collectieve brein, het uitdagen van de institutionele macht en de zorg voor elkaar samen.

Misschien is dat wel de belangrijkste les als we het P-woord af en toe taboe verklaren: gedwongen worden te onderzoeken waar het echt om draait en voorkomen dat we te veel investeren in vormen van participatie waar deze drie-eenheid ver te zoeken is. Laten we afrekenen met vrijblijvende participatie waar we hoofdpijn van krijgen, ons klein gehouden voelen en de zorg voor elkaar ver te zoeken is. ←

INFORMATIE

In de rubriek *En ik dan?* gaat het over het wel en wee van de participatiemaatschappij. **Frans Soeterbroek** is socioloog en eigenaar van bureau De Ruimtemaker. Hij wil in zijn werk een brug bouwen tussen stadsontwikkeling, maatschappelijke waardecreatie en democratische vernieuwing. Zijn specialisatie ligt in maatschappelijke en organische gebiedsontwikkeling, het stimuleren van lokaal initiatief en zelfsturing, het verankeren van de overheid in de samenleving en de afbouw van onnodig complexe systemen. www.deruimtemaker.nl

Op je bek durven gaan

Er zijn genoeg ruimtelijke opgaven waar gemeenten de komende jaren hun handen aan vol hebben: de verduurzaming van naoorlogse wijken, genoeg betaalbare woningen in de stad, de leefbaarheid van plattelandskernen en ga zo maar door. Door het verschil in schaalniveaus (van lokale funderingsproblematiek tot bovenregionale energiestrategie) en de diversiteit aan thema's (van vergrijzing tot biodiversiteit) vragen deze opgaven om een integrale en multidisciplinaire aanpak. Daarbij is het niet direct belangrijk dat er zo snel mogelijk naar een oplossing wordt gezocht, maar dat juist de onzekerheid en complexiteit omarmd worden om de juiste beslissingen te nemen. Hiervoor is de verbeelding van een ontwerper nodig, en de bereidheid en doortastendheid van gemeenten om dit experiment aan te gaan. STEF BOGAERDS

Als het om verbeelding gaat is er een belangrijke rol weggelegd voor het ontwerp. Helaas wordt een ontwerper (architect, stedenbouwkundige, landschapsarchitect of social designer) nog te vaak gezien als iemand die binnen een duidelijke omliggende opdracht een oplossing biedt in de vorm van een ontwerp. Zeker bij grotere opgaven waar veel onderwerpen samen komen, zoals de omgevingsvisie of gebiedsontwikkelingen, is een eenduidig antwoord niet mogelijk. De kracht van de ontwerper zit hem juist in het integreren van al die verschillende thema's en belangen. Door het tekenen en visualiseren van zowel het bekende als het onbekende, het gevraagde dan wel het ongevraagde worden verschillende denkrichtingen verkend. Door beeldend te denken vergaart je stap voor stap steeds meer kennis. Hiermee helpt de ontwerper zijn opdrachtgever om de opgave aan te scherpen en om verschillende onderwerpen in relatie tot elkaar te zien, daar keuzes in te maken en prioriteiten aan te brengen. Misschien nog wel de belangrijkste kwaliteit van verbeelding is dat het uitstekend werkt als communicatiemiddel, van ongekend belang in een tijd waarin gemeenten steeds meer mensen willen betrekken bij de inrichting van de leefomgeving, die allen een andere taal spreken.

Ik pleit daarom bij ruimtelijke ontwikkelingen voor meer experimenteerruimte in het proces, waar met behulp van

verbeelding de status quo wordt doorbroken en waar met een frisse blik, buiten alle juridische en financiële kaders om, gekeken kan worden naar innovatieve ideeën en oplossingen. Dit kan bijvoorbeeld in ateliervorm, waar ontwerpers samen met bewoners, ondernemers en andere betrokken partijen tot nieuwe inzichten komen. Of het kan juist veel meer praktijkgericht, zoals het openbare

'Kennis die hier wordt opgedaan kan bij grootschalige projecten worden ingezet'

experimenteerlab Marconia in Rotterdam, waardoor architecten, bouwers en ondernemers geëxperimenteerd en gebouwd wordt aan sociale, technologische en/of stedenbouwkundige innovaties die bijdragen aan een gezonde en circulaire economie. Kennis die hier wordt opgedaan kan bij grootschalige projecten worden ingezet. Alleen door een proces van experimenteren, testen, leren, op je bek durven gaan en weer opstaan, komen innovatieve en duurzame ontwikkelingen tot stand en zijn we in staat om toekomstige uitdagingen aan te gaan. Mijn hoop is dat gemeenten het lef tonen om deze experimenteerruimte te bieden. ←

INFORMATIE

In de rubriek **PEPtalk** vertelt een jonge ontwerper wat hem of haar bezighoudt. Stef Bogaerds is stedenbouwkundige en woont en werkt in Rotterdam. Marconia is een voormalig rangeerterrein aan de Marconistraat in het Merwe-Vierhavengebied in Rotterdam. De komende tien jaar realiseert Marconia een openbare experimenteerruimte voor vernieuwers uit het bedrijfsleven, overheid, kennisinstellingen en burgers/bewoners. Focus voor de ontwikkeling van Marconia is het experiment. Het gebied is een vrijplaats en inspiratie-lab voor maatschappelijke en stedelijke ontwikkeling. www.marconia.nl

Wethouder Jan Steven van Dijk | FOTO GEMEENTE SCHAGEN

Morgé Zuurbier - Oudesluis

Het geluk van Schagen

Het klinkt bijna vanzelfsprekend dat een gemeente, als het om keuzes gaat voor het inrichten van de ruimte, het geluk van haar inwoners als leidraad neemt. Toch is het bijzonder dat de gemeente Schagen voor haar omgevingsvisie het thema 'geluk' boven alles stelt. De 26 kernen die tezamen Schagen vormen, worden bewoond door circa 46.000 inwoners. Kunnen die allemaal gelukkiger worden nu de gemeente geluk leidend heeft gemaakt? VINCENT KOMPIER

In 2016 heeft de gemeente Schagen opdracht gegeven aan EHERO (Erasmus Happiness Economics Research Organisation) om te onderzoeken hoe gelukkig de inwoners van Schagen zijn. Deze organisatie is een denktank, verbonden aan de Erasmus Universiteit

'Wij willen dat alles wat wij doen en laten, bijdraagt aan het geluk van onze inwoners'

Rotterdam. Zij kwam tot een verrassende conclusie: de inwoners van Schagen zijn bovengemiddeld gelukkig. In het door de gemeente uitgegeven boekje *De Staat van Schagen* is dat terug te lezen: 93% van de ondervraagde inwoners gaf een 7 of hoger. Desondanks meldt de gemeente in het boekje: 'Wij willen dat alles wat wij doen en laten bijdraagt aan het geluk van onze inwoners.'

Wethouder Jan Steven van Dijk is wethouder Financiën en Belastingen en verklaart deze keuze. 'Uit onderzoek blijkt dat mensen die

gelukkiger zijn, minder beroep doen op overheidsfinanciën en gezondheidszorg, en een sterkere gemeenschap vormen. Sterker en stabielere zozegd.' Dit zijn doorslaggevende factoren om geluk na te streven. Schagen is anderhalf jaar geleden begonnen met deze nadruk op geluk. Na de eerste meting zal dit najaar een tweede meting plaatsvinden om te controleren of de 'geluksinsteek' inderdaad bijdraagt aan een vergroot geluksgevoel onder de inwoners van de gemeente. Van Dijk noemt de aanpak nu al een succes. 'Dat geldt op meerdere vlakken. Waren ambtenaren bij aanvang nog bevreesd om zich meer naar buiten toe te manifesteren, nu het een feit is, is de ervaring dat de burgers dat juist erg waarderen. Waar vroeger het riool vervangen gewoon het riool vervangen was, wordt het vervangen nu als aanleiding gebruikt om het ook over andere zaken te hebben. 'Bent u nog tevreden met de inrichting van de straat?', wordt aan bewoners gevraagd. Zo kan de straatinrichting aangepast worden als het riool eronder vervangen wordt.

Een ander voorbeeld is de aanpak in het dorp Oudesluis, een van de kleinere kernen van de gemeente Schagen. Een leegstaande school is op initiatief van de plaatselijke belangenorganisatie Algemeen Dorpsbelang Oudesluis verbouwd tot woningen en een

FOTO'S MARIJE ZUURBIER

activiteitencentrum. Er omheen wordt een park aangelegd, waar natuur en sport samengaan. Door mee te bewegen met wat de dorpsbewoners willen, is gepoogd het geluksgevoel van de dorpsbewoners positief te beïnvloeden. De Schagense geluksaanpak wekt veel nieuwsgierigheid op bij andere gemeenten. Los van het virtuele bezoek aan de LinkedIngroep, die zich richt op het geluk van Schagen, komen ook veel gemeenten in Schagen over de vloer om de Schagense aanpak te ervaren. Inmiddels is de gemeente Tiel van plan om voorjaar 2019 een congres te organiseren over geluk, als vervolg op het congres dat Schagen in 2017 organiseerde.

Heeft Van Dijk tips voor gemeenten die willen sturen op voorwaarden voor geluk? 'Weet wat en voor wie je het doet' is zijn tip. De aanpak kan kopieerbaar zijn, maar de problematiek verschilt per en zelfs binnen gemeenten sterk. In Schagen werden eenzaamheid en behoefte aan contact vaak genoemd als oorzaken zich ongelukkig te

'Uit onderzoek blijkt dat mensen die gelukkiger zijn, minder beroep doen op overheidsfinanciën en gezondheidszorg, en een sterkere gemeenschap vormen'

voelen. In andere gemeenten kunnen andere 'pijnpunten' worden aangegeven, waarom mensen zich ongelukkig voelen. Leidt het hanteren van geluk als leidmotief tot andere ruimtelijke keuzes? De wethouder denkt van wel. De behoefte van inwoners aan

contact is vertaald in plekken waar inwoners elkaar kunnen ontmoeten, zoals buurthuizen en sportkantine, die in veel gevallen naar de randen van steden en dorpen worden verschoven. Om deze voorzieningen op peil te kunnen blijven houden, heeft men in Schagen de beslissing genomen om de onroerende zaakbelasting met 9% te

'Het hanteren van geluk als leidmotief leidt tot andere ruimtelijke keuzes, denkt de wethouder'

verhogen. Dat is een weloverwogen keuze, die goed is uit te leggen aan de inwoners, want die krijgen daar daadwerkelijk iets voor terug: sportclubs blijven op bereikbare afstand voor meer inwoners, buurthuizen blijven bestaan en hoeven niet te clusteren of samengevoegd te worden. Wethouder Van Dijk is benieuwd hoe bij nieuwbouwoopgaven ontwerpers omgaan met de vraag naar meer contactmogelijkheden. Hofjes worden genoemd als beproefd model, maar wellicht zijn ook nieuwe, onontdekte vormen te bedenken die bij kunnen dragen aan geluk. ←

INFORMATIE

In de rubriek **Van groot naar klein** volgen we gemeenten die bezig zijn met het opstellen van hun omgevingsvisie. In deze aflevering de gemeente Schagen. Jan Steven van Dijk is wethouder Financiën en Belastingen in de gemeente Schagen, maar wordt in de volksmond ook wel wethouder Geluk genoemd. www.schagen.nl

CONO Kaasmakers, ontwerp: bastiaan jongerius architecten | FOTO LUUK KRAMER

Zorg voor goede omgevingskwaliteit

Hoe kunnen we zorgen voor de inpassing van alle ruimteclaims en de ruimtelijke transitie?

Dit verhaal begint met een ouderwets woord. Zorg? Daar doen we toch al jaren niet meer aan, als het gaat om ruimtelijk beleid. Het credo van nu is 'eigen initiatief', 'samenwerking' en 'draagvlak'. De Omgevingswet komt er aan, die is bedoeld om initiatieven van private partijen gemakkelijk mogelijk te maken. Om alles wat bottom-up ontspringt, te laten groeien en bloeien. Goede omgevingskwaliteit is 'gewoon' de uitkomst van de participatie... Volgens mij is dat niet waar de Omgevingswet voor staat. De Omgevingswet stelt dat iedereen voldoende zorg moet dragen voor de gezondheid, de veiligheid en de kwaliteit van de fysieke leefomgeving (Ow art. 1.6). De overheid heeft daarbij een overkoepelende, publieke verantwoordelijkheid.

In dit artikel wil ik drie pijlers van beleid voor goede omgevingskwaliteit uitwerken: het gaat om kwaliteitsbeleid dat zowel uitnodigend, als visionair, als verplichtend is. Ik durf wel te stellen dat actief kwaliteitsbeleid honderd procent Omgevingswet is. Hoe kunnen we anders zorgen voor de inpassing van alle ruimteclaims en de ruimtelijke transitie die de komende jaren zo hard nodig zijn? JOSÉ VAN CAMPEN

Een voorbeeld van het uitnodigende aspect van kwaliteitsbeleid is te vinden in de Beemster. In 2007 wilde CONO Kaasmakers, een coöperatie die van oudsher in de polder gevestigd is, de oude kaasmakerij moderniseren, verduurzamen en uitbreiden. Na een blik op de eerste inpassingsschetsen daagde de toenmalige wethouder Han Hefting de directie van CONO uit: alleen wanneer CONO een kaasmakerij kon maken die in geen enkel opzicht afbreuk zou doen aan de uitzonderlijke universele waarden van het werelderfgoed, viel er te praten. De uitnodiging stond. De bewijslast lag bij de private partij. De gemeente bood kennis en begeleiding aan door het kwaliteitsteam en de welstandscommissie. Architect Bastiaan Jongerius zei daar later over: de opeenvolgende ruimtelijke kwaliteitsbeoordelingen creëerden een spanningsboog in het ontwerpproces en hielden mij als architect scherp. Daarboven stond natuurlijk de diepgevoelde ambitie van alle betrokkenen om een Beemsterwaardig gebouw te maken.

Bron: J. van Campen, *230 meter kaas*, LM Publishers, Volendam, 2015

omgevingskwaliteit en voldoen aan de eisen voor behoud van cultureel erfgoed (Ow, MvT par. 2.6). Zo tekent de rol van de overheid zich af: in het algemeen belang moet beleid voor omgevingskwaliteit en cultureel erfgoed worden vastgesteld. De kwaliteit van de fysieke leefomgeving is een collectieve verantwoordelijkheid, aldus de MvT. Die verantwoordelijkheid kan deels worden ingevuld door bewonerscollectieven of bedrijfsverenigingen, maar dat berust op vrijwilligheid en is niet altijd werkbaar. De overheid moet daarom de publieke kwaliteit waarborgen en voorkomen dat activiteiten van enkelen nadelige gevolgen hebben of kunnen hebben voor velen. De overheid moet ook zorgen voor fysieke collectieve voorzieningen zoals infrastructuur, riolering en watersystemen.

Uitnodigend

De toegenomen afwegingsruimte vraagt om heldere afwegingsprocessen. Maar goede omgevingskwaliteit is geen kwestie van een matrix invullen en scores optellen. Het is een manier van denken en werken. De Friese

‘Je hebt mensen nodig die ruim denken én ruimtelijk denken, mensen die de ruimte op nieuwe manieren kunnen organiseren’

stedenbouwkundige Sandra van Assen gebruikt de term ‘romtinken’: je hebt mensen nodig die ruim denken én ruimtelijk denken, mensen die de ruimte op nieuwe manieren kunnen organiseren. Het woord heeft voor de Friezen bovendien een lading van aandacht, attentie, oplettendheid. Romtinken vraagt ontwerp- en realisatieprocessen waarin ontwerpers en ruimtelijke specialisten samenwerken met lokale partijen zodat een gezamenlijke ontwikkeling van denken en verbeelden ontstaat. Uitnodigend kwaliteitsbeleid betekent volgens mij: het bieden van de mogelijkheid voor een ‘goed gesprek’ over de publieke meerwaarde van private initiatieven. Indien deze gesprekken niet ad hoc plaatsvinden maar in het beleid verankerd worden, kunnen ze méér rechtszekerheid bieden dan harde regels. In Nederland hebben we een traditie van zulke kwaliteitsgesprekken. Het is gebruikelijk dat gemeentebesturen advies vragen over de ruimtelijke kwaliteit van ingrepen aan (onafhankelijke) teams of commissies van deskundigen. In zo’n team wordt vooral het waarom en hoe van een ingreep besproken, samen met de initiatiefnemer. Er zitten vaak ontwerpers in deze teams, maar ook bijvoorbeeld ecologen, bestuurskundigen, sociologen. De advisering kan net zo integraal zijn als de gemeente wil. Hoe vroeger in het proces zo’n kwaliteits-team in beeld komt, hoe meer omgevingskwaliteit gewonnen kan worden. Onder de Omgevingswet kunnen wethouders én raadsleden de ruimtelijke kwaliteitsadvies gericht en actief inzetten. Het is zaak om als bestuurder een goede opdrachtgever voor zo’n team te zijn. Nauw contact en overleg over de koers en het effect van de advisering is van belang.

Van smal naar breed naar integraal

Wat is goede omgevingskwaliteit? Als je de oude kwartaalkranten op de website van Architectuur Lokaal doorbladert vanaf geboorte (nummer 1 uit 1993) tot wedergeboorte (nummer 91 uit 2018), zie je het begrip gestalte krijgen. In de eerste nummers ging het vooral om de architectonische kwaliteit op zich. Al snel verbreedde de krant zich en

‘Kwaliteitsbeleid kan niet zonder breed gedragen visie op de gewenste kwaliteit’

kwamen allerlei vraagstukken rondom de ruimtelijke inpassing van activiteiten aan de orde. Rond 2007 werd de focus integraal, naast de ruimtelijke disciplines deden ook andere vakgebieden hun intrede. Vanaf 2013 moesten we het zonder kwartaalkrant doen. Maar het begrip omgevingskwaliteit was gevormd: het gaat om een integrale, multidisciplinaire en maatschappelijk gedragen kijk op de kwaliteit van de fysieke leefomgeving én om de verbeelding daarvan.

Publieke verantwoordelijkheid

De Memorie van Toelichting (MvT) bij de Omgevingswet legt de primaire verantwoordelijkheid voor goede omgevingskwaliteit bij burgers en bedrijven. Zij worden aangesproken op eigendommen en activiteiten: grond, gebouwen en activiteiten mogen geen onaanvaardbare veiligheids- en gezondheidsrisico’s opleveren en moeten passen binnen het in het algemeen belang vast- gestelde beleid voor

Visionair

Het is belangrijk dat ruimtelijke inspanningen van overheden en private partijen een gezamenlijk vertrekpunt en een stip op de horizon hebben. Kwaliteitsbeleid kan niet zonder breed gedragen visie op de gewenste kwaliteit: een idee van bestaande kwaliteiten, principes voor ruimtelijke ingrepen en ambities voor de toekomst. Het gaat om waarden, principes en ambities die bepalend zijn voor →

→ de besluitvorming over ruimtelijke initiatieven en voor de inzet van instrumenten (geld, faciliteiten, steun, deskundigheid, vergunningverlening). De omgevingsvisie is hiervoor het aangewezen instrument. Deze visie moet in hoofdlijnen aangeven wat het beleid is ten aanzien van ontwikkeling, gebruik, beheer, bescherming en behoud van de bestaande omgeving. De (kern)kwaliteiten van het grondgebied moeten beschreven worden, zodat de te beschermen elementen van de omgeving in beeld zijn en bij het formuleren van de visie rekening wordt gehouden met de historie van het gebied en de aanwezige kwaliteiten (Ow art. 3.2). Denk bij kernkwaliteiten niet alleen aan de herkenbare fysieke kwaliteiten van een gebied maar ook aan immateriële waarden zoals dynamiek, stilte of duisternis.

Architectuur Lokaal houdt bij hoe gemeenten omgaan met hun omgevingsvisie. Wat zijn de inhoudelijke ambities? Hoe komt omgevingskwaliteit tot stand in samenspraak met belanghebbenden? Hoe kunnen ontwerpers worden ingezet om al tijdens de voorprocedure fase samen met betrokkenen de ambities en belangen te formuleren en te verbeelden (zie:])?

Verplichtend

Het kwaliteitsbeleid is niet compleet zonder verplichtingen. Het is niet het meest sexy onderdeel maar toch moet het kwaliteitsbeleid de vrijblijvendheid voorbij. Met algemeen verbindende regels (wetten, verordeningen, bestemmingsplannen, omgevingsplan) kan de overheid 'hard' maken wat nodig is om de kwaliteit van de fysieke leefomgeving op het gewenste peil te houden. De aard, de inhoud en de juridische betekenis van regels (of normen) kunnen verschillen. Regels zijn niet alleen kwantitatieve, objectieerbare, gesloten normen voor toelaatbaarheid en prestatie, maar ook kwalitatieve, interpreteerbare, open normen voor processen en zorgverplichtingen. Open normen scheppen afwegingsruimte. Ze kunnen worden kunnen worden aangevuld met generieke of specifieke beleidsregels. Hoe het omgevingsplan eruit gaat zien is nog onduidelijk. De organisatie Mooiwaarts gaf vorig jaar met 10 samenhangende principes een eerste voorzet voor een aantal open normen in het omgevingsplan, die actief kwaliteitsbeleid mogelijk maken (zie www.ruimtelijkekwaliteit.nl/informatief/publicaties/item?id=24).

Oproep

Er valt nog veel meer te zeggen over het beleid voor goede omgevingskwaliteit. Maar waar het op aan komt is dat woordje uit de titel: zorg! Je kunt het opvatten als zelfstandig naamwoord en zorg voor goede omgevingskwaliteit beschrijven als een ding of een proces. Maar ik wil het liever opvatten als een oproep aan alle betrokkenen bij ruimtelijke ingrepen: zorg alsjeblieft voor een veilige, gezonde leefomgeving mét een goede omgevingskwaliteit. ←

INFORMATIE

José van Campen is zelfstandig planoloog, gespecialiseerd in ruimtelijk kwaliteitsbeleid. www.woordenplaats.nl
Dit artikel is gebaseerd op de recent verschenen 2e druk van José van Campen, Omgevingskwaliteit en ruimte, ISBN: 9789491930980, Berghauser Pont, Amsterdam, 2018. www.berghauserpont.nl/winkel/boeken/omgevingskwaliteit-en-ruimte

Krijgen burgers voldoende ruimte bij grote ruimtelijke opgaven?

Verduurzamen en verdichten: hoe kunnen individuele en collectieve voorkeuren met elkaar worden verzoend?

Architectuur Lokaal vroeg aan Yorick Meefout, ontwikkelingsmanager bij Stadgenoot, wat volgens hem een groot dilemma is in de woningbouw en dit voor te leggen aan Hugo Priemus, emeritus hoogleraar Volkshuisvesting aan de TU Delft. Zijn vraag aan Priemus luidde als volgt: 'Er is spanning, omdat de opgaven voor bijvoorbeeld verduurzamen of verdichten op maatschappelijk vlak voordeel opleveren, maar op individueel vlak flink ingrijpend kunnen zijn. Het gevolg is dat dergelijke grote opgaves meer tijd, meer geld en misschien wel meer spanning opleveren dan gewenst is. Veel wordt per gemeente/corporatie of project opnieuw bedacht. Wat zou hiervoor een oplossing kunnen zijn?' Priemus geeft Meefout zijn reactie op deze vraag. HUGO PRIEMUS

Niet alleen in de volkshuisvesting, maar ook op terreinen als onderwijs en gezondheidszorg gaat het steeds om de vraag of individuele besluitvorming van toepassing kan zijn, of dat collectieve publieke besluitvorming is geïndiceerd. Sinds 1901 kennen we de Woningwet die de rijksverantwoordelijkheid voor het bouwen en wonen heeft geïntroduceerd. Vóór 1901 speelden naast private vragers en aanbieders alleen gemeenten een rol, bijvoorbeeld door het hanteren van bouwkeuren.

Wonen met Hugo, collegereeks door Hugo Priemus | FOTO LUUK HUISKES

Het is steeds weer een politieke afweging of alle ruimte wordt geboden aan individuele consumenten en producenten (de liberale insteek) of dat de gemeente en/of het rijk een rol kan spelen (die in wetten is vastgelegd). Sinds 1945, toen ons land werd geconfronteerd met een hardnekkige woningnood, was een centralistische aanpak van toepassing: huurprijnsbeheersing, woningdistributie, woningbouwprogrammering, contingentering. Pas sinds de jaren zeventig deed de rijks-

‘Het gaat steeds om de vraag of individuele besluitvorming van toepassing kan zijn, of dat collectieve publieke besluitvorming is geïndiceerd’

overheid met horten en stoten enkele stappen terug. Toen ontstonden steeds vaker mengvormen tussen rijksbeleid, gemeentelijk beleid en zelfs Europees beleid, naast marktwerking op basis van vrije mededinging. Voordelen van deze laatste aanpak is dat er een gevoel van meer vrijheid ontstaat en er minder bureaucratie dreigt. Nadeel is dat de invloed van verschillen in inkomen en vermogen zich laat gelden, waardoor ongelijkheid in het woondomein binnendringt en de prijs voor lage inkomensgroepen het aanbod te krachtig kan rantsoeneren: fatsoenlijk wonen wordt onbetaalbaar voor huishoudens met een bescheiden inkomen. Nu duurzaamheid aan belang wint en het

befes sterker wordt, dat de aarde moet worden beschermd tegen de dramatische invloeden van de uitstoot van broeikasgassen, neemt ook het draagvlak toe voor internationale maatregelen: wereldwijd (verdrag van Parijs, 2015) en Europees (luchtqualiteit). Dat sinds kort de Verenigde Staten zich onttrekken aan de afspraken van Parijs, doet overigens ernstig afbreuk aan de klimaatmaatregelen die elders in de wereld worden genomen.

Yorick Meefout snijdt ook de verdichtingsproblematiek aan. Verdichting van ruimte zou collectieve voordelen kunnen hebben (minder energieverbruik), maar wellicht individuele nadelen (meer drukte, minder uitzicht). Ruimtelijke ordening is de laatste jaren politiek in diskrediet geraakt, doordat deze aanpak op gespannen voet zou staan met de individuele locatievoorkeuren van huishoudens en bedrijven. Het Groene Hart was het icoon van de ruimtelijke ordening, maar individueel wilden mensen maar wat graag in het Groene Hart wonen. Pas later werden pogingen ondernomen om de voorkeuren op individueel en collectief niveau met elkaar te verzoenen, bijvoorbeeld door de introductie van de concepten ‘netwerkstad’ en ‘stedelijk netwerk’.

De Nederlandse volkshuisvesting staat voor de opgave om in de woningvoorraad de uitstoot van broeikasgassen door fossiele brandstoffen aanzienlijk te reduceren. De gasloze woning moet in de komende decennia de maatstaf worden. Daarover

INFORMATIE

In de rubriek **De Woonvraag - dilemma's** in de woningbouw wordt telkens een dilemma aan **Hugo Priemus** voorgelegd. Hugo Priemus is emeritus hoogleraar Systeem Innovatie Ruimtelijke Ontwikkeling aan de TU Delft. Hij heeft een lange staat van dienst als het gaat om volkshuisvesting en woningmarkt. Vanaf 8 februari 2018 geeft Priemus, op verzoek van Architectuur Lokaal, zes colleges onder de noemer ‘Innovaties en disrupties in wonen en woonbeleid’ op zes avonden in het Academiegebouw Utrecht, met zes coreferenten. Voor meer informatie en aanmelden: arch-lokaal.nl/collegereeks-wonen-hugo-volgende-week-start-aanmelden-nog-mogelijk

‘Nieuwe financiële formules kunnen worden ingezet om het draagvlak bij burgers voor de energietransitie sterk te vergroten’

kunnen individuele eigenaar-bewoners en verhuurders per woning beslissen, maar het ligt voor de hand dat nieuwe ervaringen en innovaties worden gedeeld. Voor vele huishoudens kunnen de financiële gevolgen van energie-investeringen in woningen onmogelijk hoog worden. Er kan worden gedacht aan nieuwe collectieve financieringsformules, zoals die van het Fonds →

→ Economische Structuurversterking, dat de afgelopen decennia vooral is gevoed uit de aardgasopbrengsten. Nieuwe financiële formules kunnen worden ingezet om het draagvlak bij burgers voor de energietransitie sterk te vergroten. Dat is geen overbodige luxe, want we houden er niet van om, ook al zijn de bedoelingen goed, bewoners op te zadelen met een investeringsplicht. In de sociale huursector geldt niet voor niets de

'Het is steeds weer een politieke afweging of alle ruimte wordt geboden aan individuele consumenten en producenten of dat de gemeente en/of het rijk een rol kan spelen'

spelregel dat de bewoners geacht worden akkoord te gaan met huurverhogingen na verbetering, als tenminste 70% van de betrokken huurders 'ja' heeft gezegd. De situatie wordt verder gecompliceerd door de gezamenlijke effecten van huurverhogingen, gevolgen voor de energielasten en de huurtoeslag.

Als we nadenken over de gewenste aanpak van de verduurzaming en de energietransitie in het wonen, staan we niet alleen voor technische opgaven, maar ook voor institutionele opgaven: welke besluitvormingsarrangementen zijn werkbaar om een effectief klimaat- en energiebeleid in het wonen van de grond te tillen? Hoe kunnen individuele en collectieve voorkeuren met elkaar worden verzoend? En hoe kan worden bevorderd dat er innovatief wordt gewerkt (bevordering van experimenten, prijsvragen en dergelijke) en dat lering wordt getrokken uit eerdere ervaringen (bijvoorbeeld door evaluaties). Niet zelden kan lering worden getrokken uit ervaringen in andere landen en in andere sectoren (utiliteitsbouw). Het is inderdaad opvallend hoe in de bouw steeds weer het wiel wordt uitgevonden en hoe slecht ontwikkeld de kennis en het geheugen van de betrokkenen zijn. Op dit punt valt veel te verbeteren. ←

'Terug bij af?'

In Bladel lukt het: een breed

Tussen Eindhoven en de Belgische grens ligt Bladel, een kleine gemeente omringd door een idyllisch coulisselandschap. Aan de zuidkant bevindt zich De Egyptische Poort, al ruim een decennium een veelbesproken plek in de hechte dorpsgemeenschap. Een eerste plan van een projectontwikkelaar zorgde voor veel discussie, ook in de gemeenteraad. Moesten er bijvoorbeeld wel zoveel woningen komen vlakbij die sportvelden? Was die ingetekende fietsboulevard wat het dorp écht wilde? Uiteindelijk leidde dit dossier zelfs tot het vertrek van een wethouder. De kans op een schone lei liet de gemeenteraad zich niet ontgaan. Onder begeleiding van Architectuur Lokaal durfden de raadsleden het denken in bouwkavels en fietspaden los te laten. Samen met ontwerpers en ambtenaren deelden ze eerst hun dromen. Dit innovatieve planproces leverde in een opvallend kort tijdbestek een breed gedragen visie voor De Egyptische Poort. Samen met betrokkenen kijken we terug op deze aanpak. Hoe hebben ambtenaren, raadsleden en ontwerpers het proces ervaren? Zijn de dromen omgezet in daden? BERNY VAN DE DONK

INFORMATIE

In de rubriek **Zero, zero plus** worden bijzondere projecten en planprocessen onder de loop genomen. Berny van de Donk is zelfstandig adviseur gebiedsontwikkeling en storytelling. www.bernyvandedonk.nl

Een innovatief ontwerpproces voor De Egyptische Poort

De gemeente Bladel ligt in Noord-Brabant en vormt, samen met de buurgemeenten, de noordelijke afronding van De Kempen. Aan de zuidzijde van de kern Bladel ligt het terrein De Egyptische Poort. Dit terrein is circa tien hectare groot en vormt de overgang tussen het dorp en het landelijk gebied. Eerdere plannen om dit gebied te herontwikkelen op basis van een vastomlijnd programma zijn gestrand. Daarom besloot de gemeente in 2015 een andere, vernieuwende aanpak te volgen: door dit terrein op een organische manier te ontwikkelen. Geen definitief eindbeeld, maar een algemene visie. Het innovatieve proces om tot zo'n visie te komen werd op verzoek van de raad bedacht en georganiseerd door Architectuur Lokaal. Belangrijk onderdeel was het tweedaagse ontwerp-atelier Egyptische Poort in mei 2017.

Vijf gemengde teams met jonge (landschaps)architecten, stedenbouwkundigen en ambtenaren ontwikkelden in samenspraak met de gemeenteraad en belanghebbenden vijf scenario's. Een programma van eisen vooraf was er niet, de ontwerpers kregen alle vrijheid om een richting te kiezen. De teams werden begeleid door drie ervaren mentoren: **Bjarne Mastenbroek** (SeARCH), **Kathleen Van de Werf** (BUUR) en **Wouter Valkenier** (Studio Valkenier). Cartoon: Visuele notulen

Gelukkig wel!

gedragen visie voor De Egyptische Poort

Raad met lef

'De sluiting van het buitenzwembad in dit gebied is voor het dorp heel pijnlijk geweest. En het plan dat die projectontwikkelaar vervolgens op tafel legde kreeg onvoldoende vertrouwen van de raad,' vertelt gemeentesecretaris Ed Mol. 'Toen ik hier viereneenhalf jaar geleden aantrad was al snel duidelijk dat men die geschiedenis achter zich wilde laten en behoefte had aan een nieuwe start.' Maar hoe dan? 'Mijn ervaring was dat gemeenteraden zich vooral richten op het juridisch construct van een bestemmingsplan en het aanpassen ervan op onderdelen. Dat geeft weinig energie. Toen is voorgesteld

'De gekozen scenario's hebben beide als kenmerk dat ze heel goed de identiteit van het gebied weten vast te pakken'

om eerst uit te zoomen en een algemenere visie te ontwikkelen. De Bladelse raad heeft het lef gehad om zo'n proces te omarmen.' De aanpak had een aantal kernelementen: Architectuur Lokaal verzorgde inhoudelijke presentaties en een excursie voor de raad, daarna vond in mei 2017 een tweedaags ontwerpatelier plaats, waarbij vijf gemengde teams (een mix van jonge ontwerpers en ambtenaren) onder begeleiding van drie ervaren mentoren scenario's bedachten. Raad, bewoners en belanghebbenden kregen de gelegenheid hun zegje te doen tijdens die tweedaagse. Een extra kans om met de teams te spreken was op de locatie zelf, tijdens het zomerse Totaalfestival.

In oktober 2017 koos de raad unaniem voor de combinatie van de scenario's *Kempische Poort* en *De Toren van Bladel*. Het eerste scenario verbindt het Kempische bos met de bebouwde kom van Bladel, terwijl het tweede scenario een open maar gezonde plangebied voorstelt met de monumentale Luchtwachtoren als centraal icoon. 'Bij de eerste *pitch* zei een van de ontwerpers "we gaan het bos het dorp binnenhalen!". Toen die zin werd uitgesproken hóórde je bij wijze van spreken de klik met de raad', herinnert Ed zich. 'De gekozen scenario's hebben overigens beide als kenmerk dat ze heel goed de identiteit van het gebied weten vast te pakken, de andere hebben dat iets minder.'

Je gaat het pas zien als je het door hebt

'De hele aanpak was een verademing,' vindt Sjan Vervoort, raadslid voor het CDA. 'Met veel plezier denk ik terug aan die eerste avond van het ontwerpatelier. We zaten in een kring vóór onze vergadertafels. De grond lag bezaaid met frisse ideeën op A3-formaat. En weet je wat zo bijzonder was? Die ontwerpers, soms van ver buiten Bladel, lieten ons zien wat we hier in het dorp eigenlijk diep van binnen al voelden. Er liggen inderdaad echt kansen om ons beter te verbinden met de groene omgeving. De bijlessen die we als raad vooraf kregen van Architectuur Lokaal hielpen trouwens om tot zo'n inzicht te kunnen komen.'

Ook raadslid Davy Jansen (Bladel Transparant) is vol lof over de uitkomst én over het proces. 'Het is goed geweest dat we dit een kans hebben gegeven, het betekent echt een culturomslag in de raadszaal. De innige samenwerking tussen raad, gemeentesecretaris en ambtenarenapparaat was heel bijzonder, al is het op papier strijdig met het principe van dualisme.' Davy kent de theorie, in zijn werk-

zame leven is hij docent Publiek Recht op Hogeschool Utrecht. 'Maar dat eerste plan is misschien wel gestrand door een te hoog gehalte aan dualisme.'

Er zijn heel veel Bladels

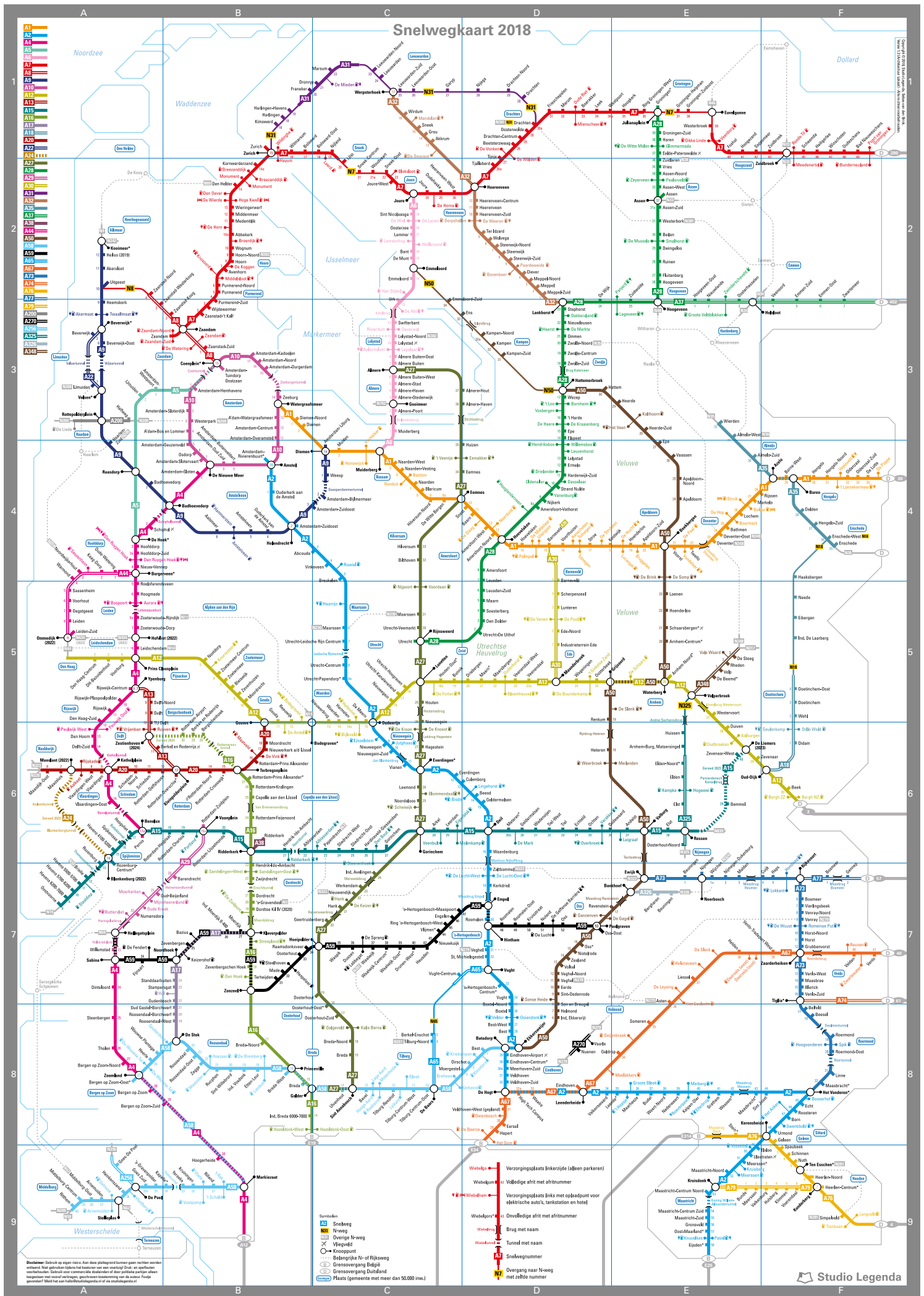
Bijna veertig ontwerpers meldden zich aan voor deelname aan het ontwerpatelier. Uiteindelijk werden vijftien van hen geselecteerd op basis van motivatie en ervaring. Christopher de Vries zat in het team *Kempische Poort*, een van de gekozen scenario's. 'Als architecten zijn we vooral getraind in transformatie van stedelijke gebieden. Nederland bestaat echter vooral uit middelgrote gemeenten. Ons land ligt vol Bladels met ingewikkelde randgebieden. Het ontwerpend onderzoek in zo'n gemengd team is me goed bevallen. Ik heb er veel van geleerd! Kleine kanttekening is dat we als "winnaars" niet echt betrokken zijn bij de verdere uitwerking. Nu was dit ook geen echte prijsvraag natuurlijk, toch vind ik dat jammer.' Ontwerper Juriaan Calis was betrokken bij het scenario *De Toren van Babel*. Hij geeft toe dat de vergoeding de gemaakte uren niet dekte. 'Vind ik geen drama, ik heb er tenslotte veel van geleerd. Omgaan met zo'n onwijs enthousiaste raad was een feest. *Last but not least* was de omgang met de drie mentoren heel waardevol voor mijn persoonlijke ontwikkeling.' Volgens een van die mentoren, architect Wouter Valkenier, heeft interactieve visievorming zoals toegepast in Bladel de toekomst. 'Met hulp van Architectuur Lokaal is het hier gelukt om een plan dat

'De ontwerpers, soms van ver buiten Bladel, lieten ons zien wat we hier in het dorp eigenlijk diep van binnen al voelden'

in de min stond in een grote plus te veranderen. Dat is niet zo vanzelfsprekend. Veel ontwerpers zijn nog opgeleid in de Rem-Koolhaascultus: "verdedig je plan tot je erbij neervalt". Tegenwoordig zie je gelukkig steeds grotere, meer gemengde teams die weten hoe je met bewoners en besluitvormers samen optrekt.'

Klaar om kansen te omarmen

Om de vertaling van visie naar uitvoering te maken is architect Kathleen Van de Werf - een van de mentoren - gevraagd om van de twee gekozen scenario's één visie te maken. Na het vaststellen van die visie zal een supervisor worden aangesteld. De gemeenteraad wil starten met twee 'katalysatoren': de aanleg van een zwemplas en een versnelde aanleg van de ongelijkvloerse verbinding voor langzaam verkeer bij de N284. Deze provinciale weg staat sowieso op de rol voor herinrichting. 'Allerlei ontwikkelingen komen nu mooi samen,' vertelt Kathleen. 'Ik verwacht dat de raad dit momentum ook in de realisatiefase vast zal weten te houden. Bovendien zit er een goede ambtelijke ploeg in Bladel.' Davy Jansen stelt tevreden vast dat alles soepeler gaat. 'Normaliter zou zo'n initiatief van de provincie de dorpse rust verstoren. Nu we als raad ons huiswerk hebben gedaan omarmen we het juist als een grote kans!' Met het uitgraven van een zwemplas is de cirkel rond. 'Twaalf jaar na het verdwijnen van het buitenzwembad zijn we dan in feite weer terug bij af. Maar daar wilden we misschien juist zijn,' lacht Davy. 'Nu gaan we doen wat inwoners hier willen.' ←

In de rubriek **Crossover** gaat het over ruimtelijke opgaven, die geïnspireerd worden door een andere discipline (film, kunst, dans, fotografie) of vice versa. **Sebas van den Brink (1985)** maakt al van kinds af aan kaarten en plattegronden, alsook ontwerpen van gebouwen, producten en andere zaken voor zijn fantasielanden. Zijn **Snelwegkaart**

(2015-2018) vangt het gehele Nederlandse snelwegennetwerk in de vorm van een metroplaatgrond, inclusief alle verzorgingsplaatsen. De kaart is verkrijgbaar via snelwegkaart.nl.

De Snelwegkaart is eigendom van Sebas van de Brink en mag op geen enkele wijze worden gebruikt of gedupliceerd zonder uitdrukkelijke toestemming van de eigenaar.